

Українські землі у складі
Російської імперії
наприкінці XVIII – у
першій половині XIX ст.

**Адміністративно-територіальний
поділ українських земель у складі
Російської імперії.**

- На початку ХІХ ст. переважна більшість українських земель — Лівобережжя, Слобожанщина, Правобережжя, Південь входили до складу Російської держави. Західноукраїнські землі — Східна Галичина, Північна Буковина і Закарпаття — перебували під владою Австрійської монархії. У 60—80-х рр. ХVІІІ ст. царський уряд ліквідував залишки Української козацької держави, коли були скасовані гетьманство, полковий устрій, впроваджено новий адміністративний устрій за російським зразком, перетворено козацькі полки на регулярні частини російської армії.

Водночас на Лівобережжі і Слобожанщині панівна верхівка — колишня козацька старшина — зрівнювалася в правах з російським дворянством.

В 1797 р. замість намісництв були створені губернії із звичайною для інших губерній Росії системою адміністрації: Малоросійська (Наддніпрянина, Сіверщина), Слобідсько-Українська (Слобожанщина), Новоросійська (Північне Причорномор'я, Запоріжжя і Крим), Київська, Подільська і Волинська (Київщина, Поділля, Волинь, Полісся).

30-х рр. ХІХ ст. остаточно утвердився адміністративно-територіальний поділ У українських земель, що входили до складу Росії, на 9 губерній: Чернігівська, Полтавська, Харківська, Київська, Подільська, Волинська, Катеринославська, Херсонська і Таврійська.

Адміністративний поділ

- Малоросійське генерал-губернаторство: Чернігівська губернія, Полтавська губернія, Харківська губернія (Лівобережжя).
- Київське генерал-губернаторство: Київська губернія, Подільська губернія, Волинська губернія (Правобережжя).
- Новоросійсько-Бесарабське генерал-губернаторство: Херсонська губернія, Катеринославська губернія, Таврійська губернія (Південна Україна).

Початок українського національного відродження

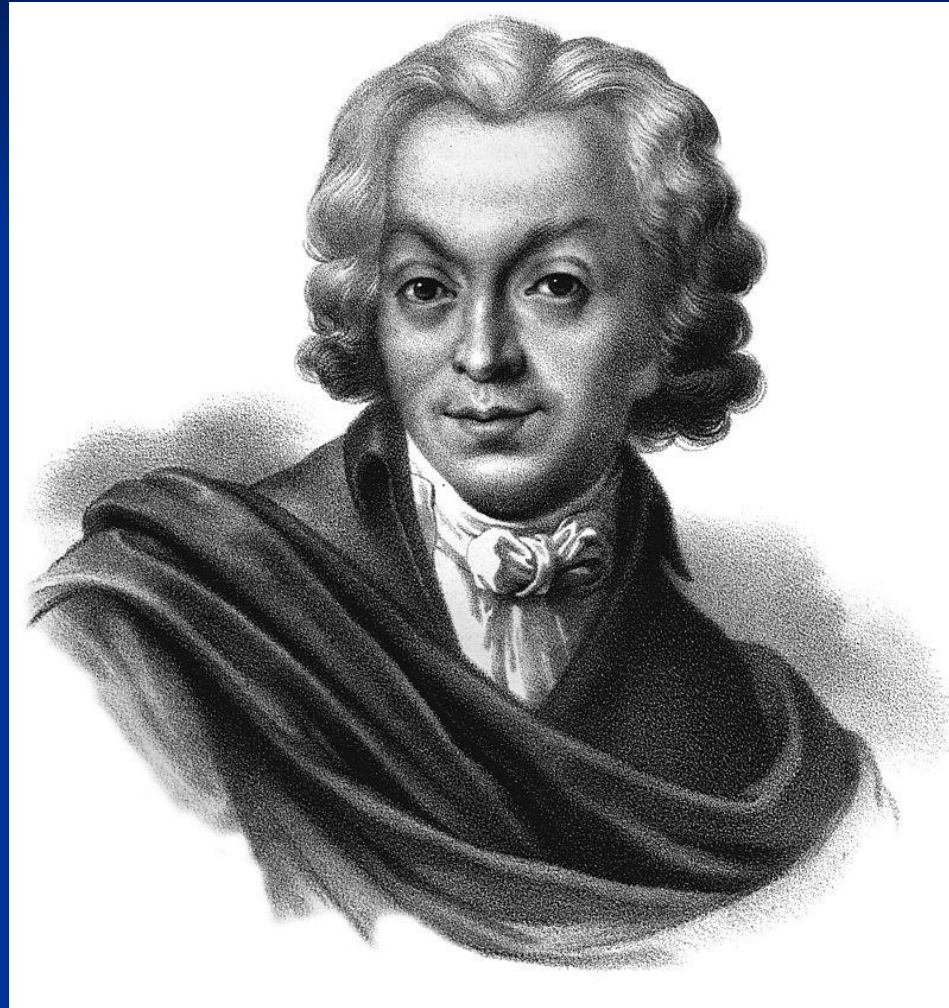

- Колонізаторська політика російського царизму в Україні призвела до зростання протидій цій політиці з боку національно свідомої частини українського суспільства, активізації українського національного руху в усіх його формах, як політичних, так і культурних. У сукупності ці процеси дістали назву українського національного відродження кінця XVIII-XX ст. Об'єктивна мета цих процесів полягала в консолідації української нації та відтворенні української державності.

- Історія українського національного відродження поділяється на три етапи: 1) збирання спадщини чи академічний етап (кінець XVIII — 40-ві роки XIX ст.); 2) українофільський, культурницький етап (40-ві роки XIX ст. — кінець XIX ст.); 3) політичний етап (кінець XIX — 1917 р.).

- Українське національне відродження базувалося на попередніх досягненнях українського народу, зокрема, традиціях національної державності, матеріальній і духовній культурі. Соціальною базою для потенційного відродження було українське село, що зберігало головну його цінність — мову. Виходячи з цього стартові умови для відродження були кращими в Подніпров'ї, оскільки тут ще зберігалися традиції недавнього державного-автономного устрою, політичних, прав, залишки вільного козацького стану, якого не торкнулося покріпачення, а найголовніше — тут хоча б частково збереглася власна провідна верства — колишня козацька старшина, щоправда, переведена у дворянство.

Василь Капніст (1758-1823)

Іван Котляревський (1769-1838)

Кирило - Мефодіївське братство (1845-1847)

- **Кирило-Мефодіївське товариство** — українська таємна політична організація, що виникла в Києві наприкінці 1845 року та спиралася на традиції українського визвольного й автономістського руху.

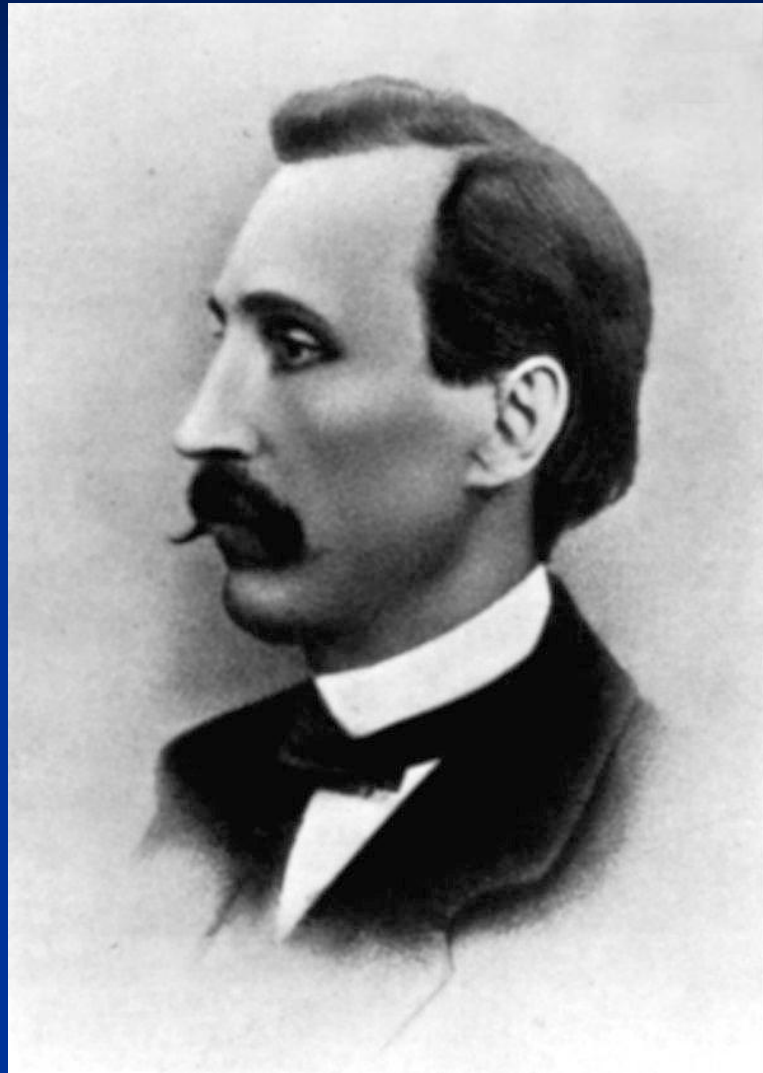
- Членами товариства, які називали себе братчиками, стали вихованці й співробітники Київського та Харківського університетів. Провідну роль серед них відігравали М.Костомаров, Т.Шевченко, Г. Андрузький, В.Білозерський, М.Гулак, П. Куліш.

Микола Костомаров (1817-1885)

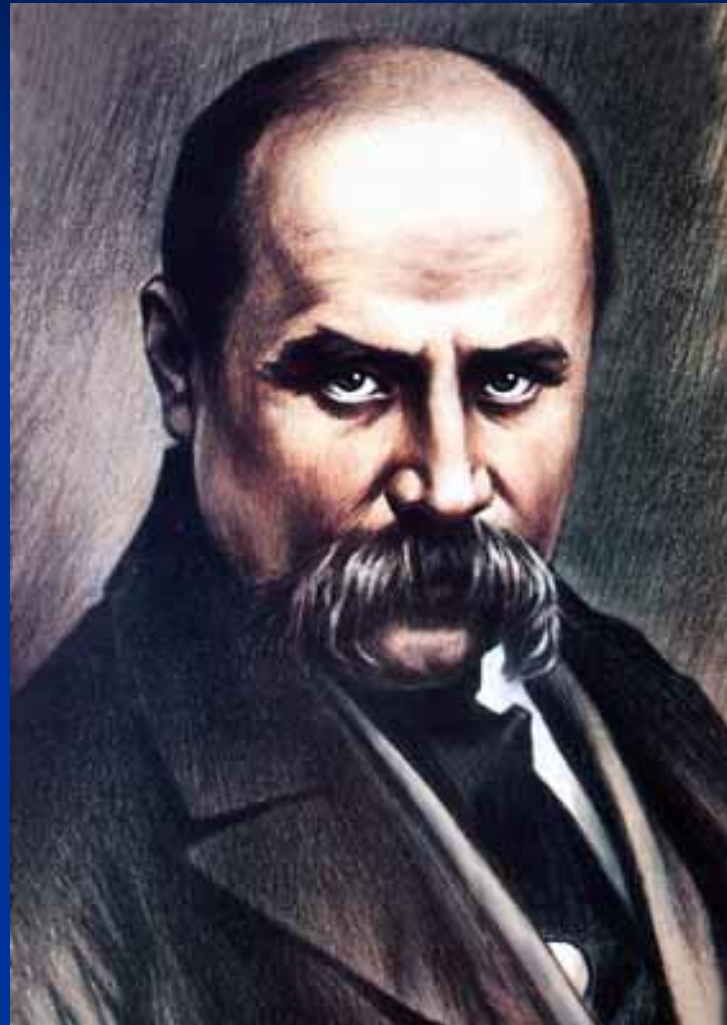
Пантелеймон Куліш (1819-1897)

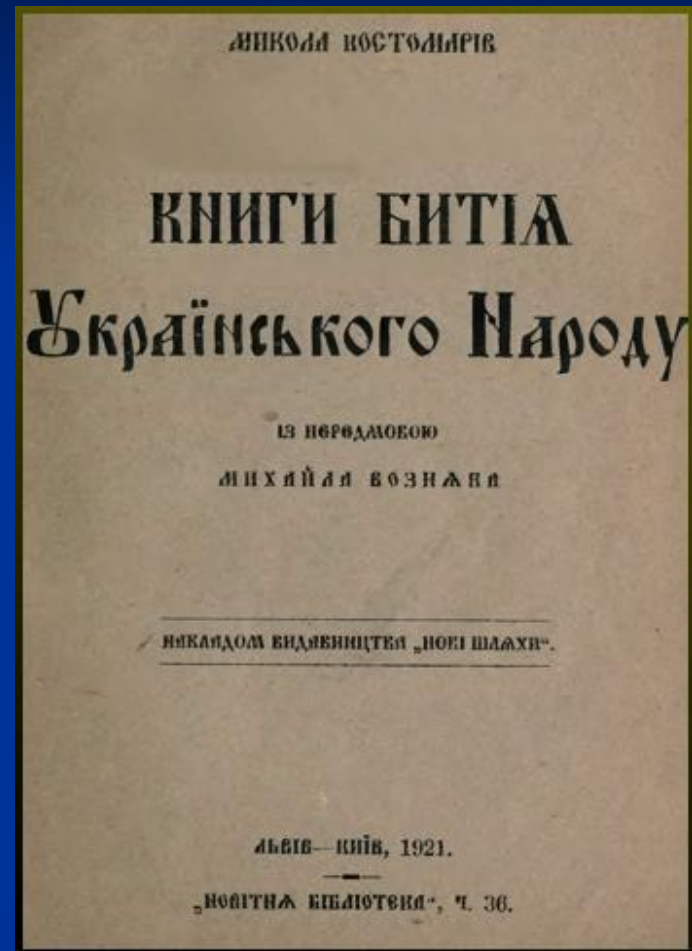
Василь Білозерський (1825-1899)

Тарас Шевченко (1814-1861)

- Програмні положення братства були викладені у «Книзі буття українського народу» і «Статуті Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія», основним автором яких був Микола Костомаров.

- Кирило-Мефодіївське братство ставило своїм головним завданням побудову майбутнього суспільства на засадах християнської моралі, шляхом здійснення ряду реформ; створення демократичної конфедерації слов'янських народів, очолюваної Україною, на принципах рівності і суверенності; знищення царизму і скасування кріпосного права і станів; встановлення демократичних прав і свобод для громадян; зрівняння у правах всіх слов'янських народів щодо їх національної мови, культури та освіти. Кирило-мефодіївці розглядали слов'ян як єдиний народ, відводячи українському суспільству ключову роль у створенні слов'янської конфедерації (зв'язки з братством підтримували 100 осіб з Польщі, Литви, Чехії, Білорусі, Росії, України).

- У березні 1847 року за доносом провокатора Олексія Петрова діяльність братства була викрита, а члени заарештовані. Перші кілька днів Миколі I про справу не доповідали, оскільки він саме пережив серцевий напад. А потім усі дії таємної поліції узгоджувалися з ним, і він контролював хід слідства. Слідство у справі кирило-мефодіївців тривало з 18 березня до 30 травня 1847 року в Петербурзі. Тоді ж Орлов представив Миколі I доповідь у справі, яку нарекли справою «Україно-слов'янського товариства».

- Слідство з'ясувало, що кирило-мефодіївці не мали якоїсь чіткої системи у власній діяльності. Зібрання та обговорення суспільно-політичних проблем відбувалися вряди-годи, а громадську діяльність Товариства, Юрій Земський характеризує як віртуальну. Слідчим III відділення канцелярії імператора так і не вдалося добачити у братчиках певно сформованої організації, тож вустами шефа жандармів Олексія Орлова було зроблено присуд, що "Українсько-Слов'янське Товариство Св. Кирила і Мефодія було не більш як науковою маячною трьох молодих людей. Засновники його Гулак, Білозерський і Костомаров за своїм становищем вчених людей, звичайно, були б неспроможні втягнути у своє Товариство військових або народ, а також спричинитися до повстання"

- Головним керівником Товариства було визнано Миколу Гулака, якого на трирічний термін було ув'язнено у Шліссельбурзькій фортеці. Микола Костомаров перебував в ув'язненні один рік, а Олександр Навроцький — півроку у В'ятській тюрмі. Інших членів братства царський режим вислав у віддалені губернії імперії під нагляд поліції, заборонивши повертатися в Україну.

Шліссельбурзька фортеця

- Найтяжче було покарано Тараса Шевченка, якого за особистим розпорядженням Миколи І, розгніваного карикатурами поета на свою дружину, віддали у солдати Окремого Оренбурзького корпусу на 10 років без права писати і малювати.

№ 288 с. 4

11 июля 1847 года

200 Иван Милл
Сербинин

11 июля 1847 года

15.

Генералу Инвалидному Военного
Министерства.

№ 288 с. 4

Вашему Высокопревосходительству
отличного Оренбургского Корпуса

Репорта.

Вашему Высокопревосходительству имеет
честь известить, что отпущенный при отпущени
ии Вашем из 1-го Перогонскому Кемальскому
отъезду № 305, под присмотром
Фрейбюргера Вейсера, рядовой Мухомов Миха
илевич, отпущенный в Санкт-Петербург из Оренбург
ского в Петербургской Академии изучающий
заключенный в Оренбургский Минеральный
№ 5 батальон, с определенным за ним
стрелковым номером.

№ 26
Генерал Александр Зюльман

11 июля 1847 года

в Оренбурге.

Со Мухомов

- Рапорт виконуючого обов'язки командира Окремого Оренбурзького корпусу О. О. Толмачова керуючому військовим міністерством В. Ф. Адлербергу про прибуття Т. Г. Шевченка до Оренбурга і зарахування його до 5-го лінійного батальйону. 11 червня 1847 р. Національний музей Тараса Шевченка, А-8, арк. 15.

Поширення в Україні російського та польського суспільних рухів

- Перша половина XIX ст. — це період визрівання глибокої соціально-політичної кризи у Російській імперії, складовою частиною якої були українські землі. Ця криза зумовила виникнення суспільних рухів, які намагалися знайти вихід із складного становища.

- На початку ХІХ ст. в Російській імперії оживився суспільно-політичний рух, одним з різновидів якого були масонські ложі: у Києві («З'єднані слов'яни») та в Полтаві («Любов до істини»), а також декабристський рух. Вже незабаром після утворення Союзу спасіння діяльність декабристів перекинулася на південь Російської імперії.

Таємні товариства декабристів

- Союз спасіння(1816)
- Союз благоденства (1818)
- Товариство об'єднаних слов'ян (1823)

Виникнення Південного і Північного товариств

Північне товариство

- **Північне товариство** — таємна революційна організація декабристів, що виникла на основі існуючого раніше Союзу благоденства і діяла у Петербурзі (1821 — 1825). Засновниками Північного товариства були: Муравйов Микита Михайлович, Тургенєв Микола Іванович, Лунін Михайло Сергійович, Трубецькой Сергій Петрович і Оболенський Євген Петрович.

Конституція Микити Муравйова

- Конституційна монархія
- Розподіл влади на законодавчу, виконавчу, судову.
- Федеративна держава, поділяється на 15 держав (областей).
- Вищий орган законодавчої влади стає двопалатне Народне віче: верхня палата — Верховна дума, нижня — Палата народних представників.
- Виборчі права отримували особи, які досягли 21 року. Жінки виборчого права не отримали.
- Свобода слова.
- Рівність громадян.
- Скасування кріпацтва.

Південне товариство декабристів

Південне товариство декабристів— таємна революційна організація декабристів в Україні. Створено в березні 1821 року на базі Тульчинської управи Союзу благоденства. Очолювала товариство Директорія у складі Павла Пестеля, Олексія Юшневського та Сергія Муравйова-Апостола.

Руська правда (Павло Пестель)

- Повалення самодержавства та встановлення республіки.
- Скасування кріпацтва.
- Земля селянам з державного фонду.
- Ліквідація привілеїв.
- Рівність громадян.
- Свобода слова.
- Неподільна Росія

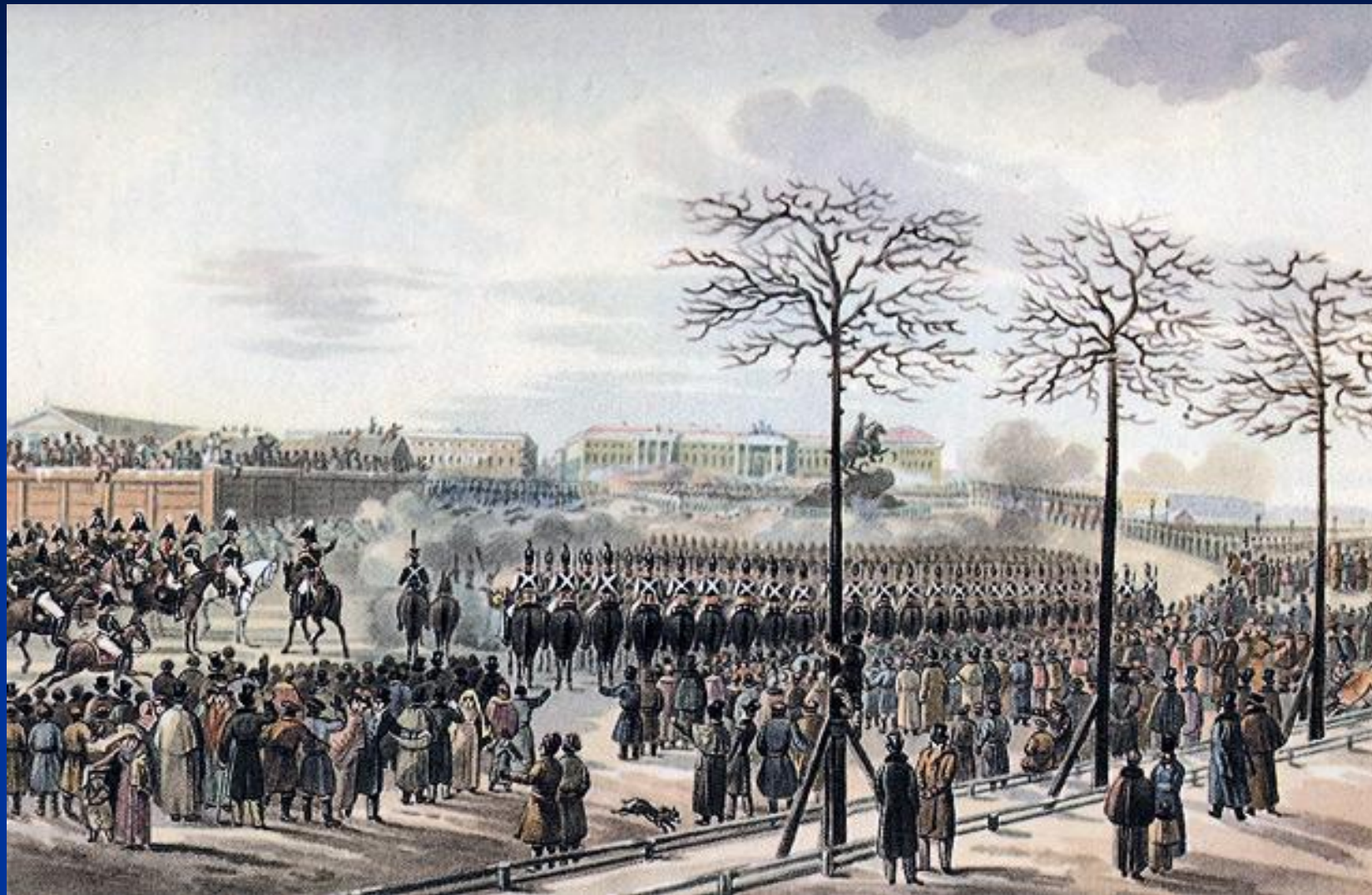

*Будинок у Києві,
де збиралися декабристи*

*Нам'ятний знак у Києві на місці будинку,
де на таємному з'їзді Південного товариства
декабристів було прийнято «Руську правду»*

Повстання 14 грудня 1825 р.

У грудні 1825р. Помер
Олександр І. В період
відсутності царя на
престолі, Північне
товариство вирішило
діяти. 14 грудня 1825
року було піднято
повстання полків, яке
зазнало поразки.

Намагаючись виправити становище та продовжити боротьбу, 29 грудня 1825 року члени Васильківської управи С.І.Муравйов-Апостол і М. П.Бестужев-Рюмін підняли повстання Чернігівського піхотного полку в с. Триліси поблизу Василькова на Київщині. Проте вже 3 січня 1826 року біля с. Ковалівки повстанці зазнали поразки в бою з переважаючими силами лояльних Миколі I військ.

В ніч на 15 (27) грудня 1825 року у Петербурзі розпочалися арешти. 579 чоловік були притягнуті до слідства в справі декабристів. Слідчі та судові процедури відбувалися у глибокій таємниці. 5 декабристів були страчені: (П.І. Пестель, С.І.Муравйов-Апостол, М.П.Бестужев-Рюмін , П.Г. Каховський, К.Ф.Рилєєв. 88 декабристів заслано на каторгу, 18 - на поселення, один - на життя в Сибір, 4 - у фортечні роботи, 15 - розжалувані в солдати, 124 - переведені в інші полки або місця служби, віддані під нагляд поліції або для подальшого слідства, 4 - вислані за кордон, доля 9 осіб залишилася невизначеною, а 21 особа померли до або під час слідства.

Солдати (понад 1000 осіб) були покаранні шпіцрутенами і переведені в інші полки. На Кавказ відправили весь штрафний Чернігівський полк.

125 лет

ВОССТАНИЯ

ДЕКАБРИСТОВ

ГОДА 1825

Н. П. РЫБАКОВ

С. М. ЖУКОВСКИЙ

И. Н. ПЕСТЕЛЬ

С. Г. ЖУРАВСКИЙ

М. В. МУРАВИЕВ-АМУРСКИЙ

1
РУБ

ПОЧТА СССР 1950г

1
РУБ

- Польське(Листопадове) повстання 1830—1831 років — національно-визвольне повстання поляків і литовців проти Російської імперії. Розпочалося 29 листопада 1830 у Варшаві, охопило Королівство Польське, з 26 березня 1831 — Литву і поширилося на землі Правобережної України та Білорусі. Повстання вибухнуло на хвилі європейських революційних і національних рухів, спрямованих проти домінування трьох абсолютистських імперій на континенті — Росії, Австрії та Пруссії й мало на меті відновлення Республіки Обох Народів(Речі Посполитої Обох Народів).

Початок промислового перевороту.

- Розвиток промисловості в Україні першої половини XIX ст. проходив в умовах технічного перевороту, який розпочався в 30—40-х рр. і завершився в 60—70-х рр. Наслідком перевороту стало утвердження фабрично-заводського виробництва. На середину XIX ст. воно утверджується в металообробній, текстильній, тютюновій, складувній, паперовій та інших галузях. Цукрова промисловість займала перше місце у промисловому виробництві України в першій половині XIX ст. Вона забезпечувала 80% виробництва цукру в Російській імперії. Друге місце за обсягом виробництва займала суконна промисловість. Важливою статтею доходів дворянства України було винокуріння. У першій половині XIX ст. в Україні розвивається військова промисловість. Одним з найбільших заводів цієї галузі був завод "Арсенал" у Києві. Серед інших військових підприємств слід відзначити пороховий завод у Чернігівській губернії, Луганський чавуноливарний завод, канатний завод та корабельню у Миколаєві.

- Особливістю мануфактурного виробництва в Україні першої половини ХІХ ст. було те, що основна кількість капіталістичних підприємств розташовувалась у селах (72%); в губернських містах їх було 10%, у повітових — 18% . Виняток становила Південна Україна, де промислові підприємства були розташовані тільки у містах. Важливу роль у розвитку торгівлі відіграло чумакування. 75% хліба, який вивозився з України через азовські та чорноморські порти за кордон, транспортували чумаки. Разом з чумакуванням розвивався водний транспорт. У 1823 р. на Дніпрі з'явився перший пароплав, а в 1838 р. вже була створена Дніпровська судноплавна компанія, в якій налічувалось наприкінці 50-х рр. 17 пароплавів.

